

Fahrettin Bey (ERDOĞAN) (1874-1958)

1874 yılında Divriği'ye bağlı Yağlıbasan Köyü'nde doğan Fahrettin Bey'in annesi Sultan Hanım, babası ise Mehmet Bey'dir. Alevi Bektaşilerin Seyyid Garip Musa Ocağı'na bağlı "Dede" olarak kabul ettikleri Pirzadeler Ailesi'ne mensup olan Fahrettin Bey'in Piroğlu lakabını kullanması da aile adından ileri gelmektedir.

Fahrettin Bey ilk ve ortaöğrenimini Divriği İptidai Mektebi ve Rüştüyesinde tamamladıktan sonra 1889 yılında Divriği'den ayrılmış ve çeşitli tarikat işlerini görmek için İstanbul'da bulunan amcası Musa Ağa'nın yanına gitmiştir. İstanbul'da beş yıl kadar kalan Fahrettin Bey, tarikat işlerinin dışında özel olarak tarih ve edebiyat dersleri almış, aynı zamanda amcasının ticari işleriyle de meşgul olmuştur.

Fahrettin Bey'in gençlik dönemlerinde kişiliğini şekillendiren en önemli hadiselerden biri; o dönemlerde Celal ve Ziya Paşaların yazılarını okumasıdır. Kendisi bu durumu şöyle anlatır: *Celal ve Ziya Paşaların gazetelerini okuyarak, Mithat Paşa'nın ve Namık Kemal Bey'in vatan ve millet için nasıl çalıştıklarını ve uğradıkları akıbetleri anlatan bu zatlar, her fırsatta bana Türklük ve vatanseverlikle, ona nasıl hizmet edebilecek fikirlerini aşıliyordu.* Nitekim Türklük ve vatanseverlik hisleriyle yoğunlaşan Fahrettin Bey, o dönemlerde gizli olarak faaliyette bulunan İttihat ve Terakki Cemiyetinde çalışmaya başlamıştır. Bu nedenle polislerin takibine uğradığından bir an önce yurt dışına çıkmanın yollarını aramış, aradığı fırsatı da kısa sürede yakalamıştır.

Amcası Musa Ağa'nın dostları olan ve Romanya'nın Köstence şehrinde oturan Ahmet Bey ve Bulgaristan'ın Aydos şehrinde oturan İsmail Bey ile tanışan Fahrettin Bey, onların hazırladıkları bir pasaportla 1894 yılında Bulgaristan'a geçmiştir. İki yıl boyunca kaldığı Bulgaristan'da İttihat ve Terakki Cemiyetinin aktif bir üyesi olarak bölge Türklerinin millî bir görüş etrafında birleşmeleri için çaba sarfetmiştir. Bulgaristan'daki çalışmalarını tamamlayan Fahrettin Bey 1896'da Romanya'ya gelmiş, burada da bir yıl kalarak bölgede yaşayan Türklerle çeşitli temaslarda bulunmuştur. 1897 yılında Romanya'dan ayrılan Fahrettin Bey, İstanbul'a gitmesinin sakıncalı olduğunun bildirilmesi üzerine Karadeniz sahilleri boyunca yol alıp, 1 Haziran 1897'de Batum'a, ardından Artvin ve Ardanuç'a uğrayarak aynı yılın eylül ayında Sarıkamış'ın Asbuğa Köyü'ndeki amcazadesi İsmail Ağa'nın evine ulaşmıştır.

Fahrettin Bey'in Elviye-i Selâse'ye (Üç Sancak: Kars, Ardahan, Batum) gelmesinin esas nedeni; o dönemde Çarlık Rusya'sının idaresi altında yaşayan bölge Türklerinin millî teşkilatlanma hareketlerine katkıda bulunmaktı. Kendisi burada amcazadesinin faal bir elemanı olarak bölgedeki Türk varlığının silinmemesi yolunda faaliyette bulunmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyetinin gayretlerinin sonucu olarak Bakü ve bütün Kafkasya'da Panislamizm Cemiyetleri yani İttihad-ı İslam Cemiyetleri kurulmuş, bu cemiyetin bir şubesi de gizli olarak Kars'ta faaliyet göstermişti. Kars'ta bu cemiyetin teşekkül etmesinde rol oynayıp, cemiyet reisliğini de üzerine alan Fahrettin Bey, bundan sonra Elviye-i Selâse'nin kasaba ve köylerinden ileri gelenleri cemiyete üye olarak yazdırmıştır. Cemiyetin adı daha sonra İttihad-ı Türk Cemiyeti olarak değiştirilmiş ve bundan sonra Cemiyet, faaliyetlerini açıktan açığa sürdürmüştür.

Rusların desteklediği Ermenilerin taşkın faaliyetlerine karşı Azerbaycan Türkleri tarafından Difai adıyla gizli bir teşkilat kuruldu. Daha sonra siyasi parti haline dönüşen bu teşkilatın bir şubesi de Fahrettin Bey ve arkadaşları tarafından 1906'da Kars'ta açılmıştır. Difai Partisi Azerbaycan'daki Ermeni komitalarının taşkınlıklarına son verirken, aynı zamanda kökü Erzurum'daki Canbizar Teşkilatı ile de alakadar bulunan Kars şubesi de canla başla çalışarak sınır içerisindeki ve dışındaki Ermeni faaliyetlerine engel oluyor, Kars'taki Türk ahaliyi gizlice bu teşkilata yazdırarak silahlı ve hazır bulunduruyorlardı. Fahrettin Bey'in bölgedeki faaliyetleri bununla sınırlı kalmamış, 1906'da yine Azerbaycan'da kurulmuş olan Neşr-i Maarif Cemiyetinin bir şubesini Kars'ta açarak, bölge Türklerinin eğitim düzeyinin yükselmesi için uğraş vermiştir.

Balkan Savaşları'nda Balkan Türklerinin yaşadığı olumsuz durumlar Rusya Türkleri arasında millî duyguları güçlendirmiş, bu durum Elviye-i Selâse'de de etkisini göstermişti. Bölgede faaliyet gösteren Fahrettin Bey, Sarıkamış ve Kağızman'ın köylerini gezerek para topluyor, toplanan yardımlar Kars'taki Türk Konsolosu Cemal Bey'e teslim ediliyor, Cemal Bey de bu paraları Balkan harp zedeleri ile Hicaz Demiryolu için kullanılmak üzere İstanbul'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderiyordu. Fahrettin Bey bu faaliyetlerde bulunurken eşi Zöhre Hanım'ın da yardımını almıştır.

1914'de I. Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından Rusya, savaş sırasında esir aldığı asker ve komutanlardan başka, kendi sınırları içinde yaşayıp, önceden haklarında gizli takibat yapılmak suretiyle hüviyetleri tespit edilen Türkçüleri de birer birer toplayıp Rusya'da sürgüne gönderiyordu. Amcazadesi İsmail Ağa'nın faal bir elemanı oluşu, Kars'taki İttihad-ı Türk ve İttihad-ı İslam Cemiyetlerindeki çalışmaları ve Osmanlı Konsolosluğu ile olan yakın ilişkileri nedeniyle Ruslar tarafından takip edilen Türkçülerden biri de Fahrettin Bey idi. Kendisi yakalanmamak için Kars'taki Türk Konsolosluğundan gizlice pasaport almış ve akrabası Feyzullah Ağa ile Kars'tan ayrılarak Osmanlı Devleti hududuna geçmiştir. Sivas'ın Zara kasabasına geldiği vakit seferberlik ilan edildiğini öğrenen Fahrettin Bey Kars'a geri dönmek istemiş, tehditkâr durumlardan dolayı Samsun üzerinden deniz yoluyla Batum'a gitmiş, burada Rus jandarmaları tarafından yakalanmıştır. Daha sonra Batum'daki emniyet müdürü ile tanışıklıklarından dolayı serbest bırakılmış, Batum'dan ayrılarak tren yoluyla önce Kars'a, oradan da Asbuğa'daki evine ulaşmıştır.

Asbuğa'ya gelen Fahrettin Bey, ailesini Gence'deki dostlarına bırakıp, Kars'ta gizli olarak çalışmaya karar vermişken, 1914 yılının Kasım ayında bir gece evi Ermenilerin saldırısına uğramış ve tutuklanmıştır. Kendisi on sekiz gün boyunca Kars'taki bir hapishanede tutulduktan sonra Tiflis'e götürülmüştür. Bundan sonra Bakü, Rostov, Harkov, Tula, Samara ve Çalabi şehirlerinde yaklaşık 120 günlük sürgün ve hapis hayatından sonra 1915 yılının Mart ayında Orenburg şehrine ulaşmıştır. Burada sürgün evrağı bulunmadığı için kısmi özgürlüğüne kavuşmuş, şehirdeki Ural Oteli'ne yerleşerek sürgün hayatını devam ettirmiştir.

Fahrettin Bey, Orenburg'da yayınlanmakta olan Vakit adlı bir gazetede kendisi için ayrılan köşesinde "Türk Esiri" adı

altında yazılar yazmış ve bölgede yaşayan Türkler arasında tanınmıştır. Orenburg'da esir Türkler için bir de yardım cemiyeti kuran Fahrettin Bey, bu cemiyet vasıtasıyla esir Türklere pasaport temin edip kaçışlarına yardımcı olmuştur. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından Bolşeviklerin resmi dairelerdeki evrakları imha etmeleri üzerine Fahrettin Bey de sürgün hayatından kurtularak serbest kalmıştır.

Üç yıl süren sürgün hayatının ardından tekrar Kars'a gelen Fahrettin Bey, burada bölge Türklerinin haklarını korumak üzere kurulan Gizli İslam Komitesinin aktif bir üyesi olarak çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Mondros Mütarekesi sonrası temeli İslam Şûrası'na dayanan Kars Millî İslam Şûrası teşkilatının başkanlığını da yürütmüştür. Bu dönemde toplanan I., II. ve III. Kars Kongrelerine de katılan Fahrettin Bey, kongrelerin ardından Elviye-i Selâse sınırları içerisinde kurulan Demokrat Cenûbi Garbi Kafkas Hükümetinin Hariciye Nazırlığı (Dışişleri Bakanlığı) görevini üstlenmiştir. Bundan sonraki süreçte Fahrettin Bey, XV. Kolordu'dan destek almak, Hükümetin para ihtiyacını gidermek, anavatana bağlılığı sürdürmek gibi nedenlerle 1919 yılının Mart ayında Erzurum'a gönderilmiştir. Kendisi Erzurum'daki temas ve faaliyetlerini sürdürdüğü sırada 13 Nisan 1919 günü Cenûbi Garbi Kafkas Hükümetinin parlamentosu İngilizler tarafından dağıtılmış, Hükümet üyeleri tutuklanarak önce Batum'a, ardından deniz yoluyla İstanbul'a götürülmüşlerdir. İstanbul'daki Arapyan Hanı'nda tutukluluk günlerini geçiren Hükümet üyeleri daha sonra Malta Adası'na sürgüne yollanmışlardır. Parlamento düzenlenirken Erzurum'da bulunduğu için tutuklanmaktan kurtulan Hükümet'in tek üyesi Fahrettin Bey olmuştur. Yapılan baskın ve tutuklamaları haber alan Fahrettin Bey, durumu protesto ederek arkadaşlarının serbest bırakılması için İstanbul'daki İtilâf Yüksek Komiserleri ile birçok yazışmalar gerçekleştirmiştir. Her ne kadar bu girişimlerinden bir sonuç alamamış olsa da posta yoluyla sürgündeki Hükümet üyeleriyle olan irtibatını devam ettirmiştir.

Fahrettin Bey 22 Nisan 1919'da Tortum'a gelmiştir. Tortum, Oltu ve Narman civarlarında faaliyet göstererek buralardaki Türk göçlerini engellemek için çalışmalarda bulunmuştur. 23 Temmuz 1919 tarihinde toplanan [Erzurum Kongresi](#)'ne de katılmıştır. Ancak o sıralarda işbaşında bulunan Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Fahrettin Bey'in tutuklanması yönündeki baskılarından dolayı Mustafa Kemal Paşa kendisi ile görüşerek kongreye katılımının devam etmemesi konusunda uyarıda bulunmuştur. Böylece Fahrettin Bey kongrenin yalnızca ilk günkü oturumuna katılmıştır.

Fahrettin Bey doğudaki Ermeni çetelerinin gerçekleştirdiği katliamlarla ilgili olarak 36 sayfalık bir rapor hazırlamış ve bu raporu o sıralarda incelemeler yapmak üzere Erzurum'a gelmiş bulunan Amerikalı General Harbord'a takdim etmiştir. TBMM'nin I. ve II. Doğu Harekâtına da bizzat iştirak eden Fahrettin Bey, 30 Ekim 1920'de Kars'ın işgalden kurtuluşunun ardından Doğu Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından Kars Valiliğine atanmıştır. Bundan sonraki süreçte Kars'ta yapılan seçimlerin ardından Albay Cavit (Erdel) ve Ali Rıza (Ataman) Beylerle birlikte milletvekili seçilmiş ve Temmuz 1921'de Ankara'ya gelerek Meclis çalışmalarına katılmıştır. TBMM'nin I. Dönem çalışmaları tamamlandıktan sonra Kars'a dönen Fahrettin Bey, II. Dönem için tekrar milletvekili adayı olmuş, ancak seçimi kazanamamıştır.

Bundan sonra Kars'a yerleşen Fahrettin Bey, Cumhuriyet Halk Partisi İl Başkanlığını yürütmüş, bir süre de ticaretle uğraşmışsa da işlerinin iyi gitmemesi ve yakalandığı zatürre hastalığından dolayı 1937 yılında Ankara'ya yerleşmiştir. Bu arada maddi sorunlar da yaşadığından, emekli maaşı alabilmek üzere resmi girişimlerde bulunmuş ve 1 Mart 1941 tarihinden itibaren 50 Lira emekli maaşı almaya başlamıştır. 25 Mayıs 1958 günü vefat eden Fahrettin Bey'in kabri Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'ndadır.

Millî Mücadele'de gösterdiği fedakârlıklardan dolayı kırmızı, I. Dönem TBMM'de milletvekili olarak bulunduğu için de

yeşil şeritli istiklâl madalyası ile ödüllendirilen Fahrettin Bey, Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti'nin evrak ve dosyalarını Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp tarihi Enstitüsü'ne bağışladığı için Enstitü tarafından kendisine şeref diploması da verilmiştir. Hatıralarını kaleme aldığı Türk Ellerde Hatıralarım adlı bir de kitabı bulunmaktadır.

Gürkan Fırat SAYLAN

KAYNAKÇA

Emekli Sandığı Arşivi, Vatana Hizmet Dosyası No:VH 000433.

TBMM Arşivi, Mv.258/a

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi, Klasör No:76, Gömlek No:5, Belge No:1.

ARSLANOĞLU, Cem-Ender, **Kars Millî İslam Şurası (5.11.1918-17.1.1919) ve Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi (18 Ocak-13 Nisan 1919)**, İstanbul 1986.

DAYI, Sinever Esin, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma**, Erzurum 1997.

ERDOĞAN, Fahrettin, **Türk Ellerde Hatıralarım**, Ankara 1998.

GÖKDEMİR, Ahmet Ender, **Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti**, Ankara 1989.

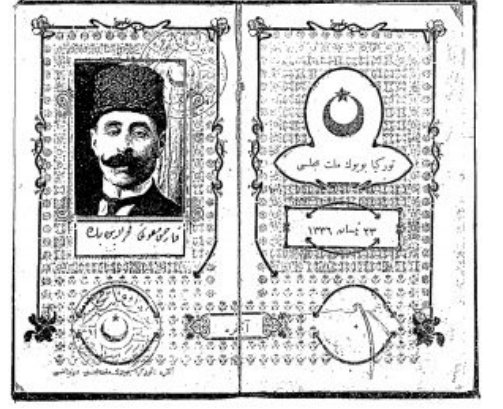
KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Millî Mücadele'de Kars**, 1.Kitap, İstanbul 1960.

SAYLAN, Gürkan Fırat, **Piroğlu Fahrettin (Erdoğan) Bey Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti Hariciye Nazırı**, (Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2003.

SAYLAN, Gürkan Fırat, "Malta Adası'nda Tutuklu Bulunan Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti Üyelerinin Fahrettin Bey'e Gönderdikleri Mektuplar", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Uluslararası Atatürk Dergisi**, IV/2, s.279-293, (2004).

EKLER

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fahrettin-bey-erdogan-1874-1958/?pdf=6951> adresinden erişilmiştir